

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Komparatystyka praw mniejszości narodowych
i mniejszości etnicznych w Rumunii

dr hab. Małgorzata Podolak

Prawa podstawowe
Warszawa 2022

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Przedstawienie pojęć „mniejszości narodowe” i „mniejszości etniczne w państwie”	6
2. Podstawy prawne regulujące status mniejszości narodowych	10
3. Uprawnienia grup mniejszościowych ze szczególnym uwzględnieniem ich prawa do zachowania swojej tożsamości, używania języka ojczystego w edukacji oraz w sferze publicznej	17
4. Gwarancje prawne uczestniczenia grup mniejszościowych w życiu społeczno-politycznym	22
Akty prawne i dokumenty	24
Bibliografia	26
Źródła internetowe	28

Wprowadzenie

W XX wieku w Europie dostrzeżono istnienie mniejszości wyróżniających się wśród mieszkańców części państw ze względu na cechy etniczne, religijne, językowe czy kulturowe.

Tworzenie mechanizmów ochrony praw mniejszościowych zapoczątkowane zostało w końcu lat 40. XX wieku. Jednakże tworzenie gwarancji instytucjonalnych, prawnych, jurysdykcyjnych czy też monitorujących nastąpiło dopiero w końcu wieku XX¹.

Państwa Europy Środkowo-Wschodniej, aby stać się członkami Unii Europejskiej, musiały przeprowadzić kompleksowe reformy w różnych obszarach istotnych dla rozwoju gospodarczego i dobrobytu mniejszości narodowych. Jednym z warunków przystąpienia do Wspólnot Europejskich były kwestie związane z prawnym uregulowaniem statusu mniejszości narodowych zamieszkujących państwo². Oprócz szeregu reform, które Rumunia wdrożyła w różnych sektorach, co doprowadziło do członkostwa w Unii Europejskiej w 2007 r., musiała przeprowadzić reformy również w obszarach, które regulowały status mniejszości narodowych. Zgodnie z ostatnim spisem narodowym przeprowadzonym przez Narodowy Instytut Statystyczny w 2021 r. Rumunię zamieszkiwało 19 038 mln osób³ (było to o 163 600 osób mniej niż 1 stycznia 2021 r.)⁴. Ponad 10,5% mieszkańców państwa to mniejszości etniczne; najliczniejsze to: Węgrzy, Niemcy, Ukraińcy, Serbowie, Chorwaci, Romowie, Bułgarzy itp. Należy zauważyć, że w Rumunii używają równolegle określeń: mniejszość etniczna (*Comunități etnice*) oraz mniejszości narodowe (*Minoritățile naționale*), ale w art. 6 ust. 1 konstytucji określa się je jako mniejszości narodowe.

¹ G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011, s. 13–14.

² V. Ter-Matevosyan, *Being a minority in Romania: features of politics and legislation*, <http://blog.c-i.am/being-a-minority-in-romania-features-of-politics-and-legislation/> (dostęp: 10 października 2022 r.).

³ Informațiile publicate pe site-ul Digi24.ro pot fi preluate, în conformitate cu legislația aplicabilă, doar în limita a 120 de caractere, Citește mai mult la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/ins-populatia-rezidenta-a-romaniei-a-ajuns-la-19-milioane-la-1-ianuarie-2022-2064959e> (dostęp: 10 października 2022 r.).

⁴ Obecnie jest to 18 519 899 mieszkańców (2022); <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/romania/#people-and-society> (dostęp: 10 października 2022 r.).

1. Przedstawienie pojęć „mniejszości narodowe” i „mniejszości etniczne w państwie”

W prawie międzynarodowym nie ma jednomyślnie przyjętej definicji mniejszości narodowych⁵. Podczas 22 posiedzenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w dniu 1 lutego 1993 r. przyjęto *Zalecenie nr 1201 o protokole dodatkowym o prawach mniejszości narodowych do Europejskiej konwencji o prawach człowieka*⁶, w którym w art. 1 została zaproponowana definicja mniejszości narodowej. Dla celów tej konwencji wyrażenie „mniejszość narodowa” odnosi się do grupy osób w państwie, które:

- a) mieszkają na terytorium państwa i są jego obywatelami;
- b) utrzymują wieloletnie, trwałe i stałe więzi z tym państwem;
- c) wykazują odrębne pochodzenie etniczne, cechy kulturowe, religijne lub językowe;
- d) są wystarczająco reprezentatywne, chociaż o mniejszej liczebności niż reszta populacji danego państwa lub w regionie państwa;
- e) są zdecydowane, aby przez wspólne działania zachować swoją tożsamość zbiorową, w tym kulturę, tradycję, religię lub język⁷.

W niektórych państwach termin „mniejszość narodowa” jest utożsamiany z ideą mniejszości etnicznej, co prowadzi do uniknięcia ewentualnych nieporozumień w stosowaniu przepisów międzynarodowych. W praktyce mniejszości narodowe definiuje się także innymi terminami, np. w Polsce, Albanii i na Węgrzech spotykamy się z terminami mniejszość językowa, religijna lub kulturowa, rzadziej mniejszość narodowa i etniczna; w przypadku Finlandii, Niemiec, Norwegii, Słowacji, Słowenii – występuje enumeratywne wyliczenie grup

⁵ Zob. G. Janusz, *Ochrona...*, s. 25–58; *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, red. R. Wolfrum, vol. VII, Oxford University Press 2012, s. 254; H. Hannum, *The Concept and Definition of Minorities*, [w:] M. Weller (red.), *Universal Minority Rights*, Oxford University Press 2007, s. 59.

⁶ Recommendation 1201/1993 on an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights, <http://www.adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/rec1201.htm> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁷ E. Chelaru, A. Puran, *Constitutional Status of National Minorities in Romania*, „Journal of International Legal Communication” 2021, nr 2, s. 41–50, <https://doi.org/10.32612/uw.27201643.2021.2.pp.41> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

uznawanych za mniejszości bez ich formalnego definiowania, terminy: mniejszość narodowa lub społeczność etniczna – używane są w Federacji Rosyjskiej⁸.

Ustawodawstwo rumuńskie nie definiuje analizowanego pojęcia, ale w zawartych przez Rumunię traktatach o przyjaźni z państwami sąsiednimi odsyła się do zalecenia nr 1201 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

Mniejszość narodowa jest to grupa ludzi zamieszkująca obszar danego państwa, odróżniająca się od większości społeczeństwa językiem, kulturą, pochodzeniem etnicznym, religią. Mniejszość narodową można opisać, stosując cztery kryteria etniczności: samokategoryzację, odrębność pochodzenia, swoiste cechy kulturowe, posiadanie własnej organizacji społecznej. Innymi ważnymi czynnikami powodującymi zróżnicowanie sytuacji mniejszości narodowych są: status prawny, czas pobytu, kryterium bytu narodowego, kryterium miejsca zamieszkania oraz stopień hermetyczności⁹.

Od lat 60. XX wieku w literaturze przedmiotu pojawił się termin „grupy etniczne” rozumiany jako synonim mniejszości narodowych¹⁰. Mniejszość narodowa posiada lub posiadała własne państwo, mniejszość etniczna państwa nie ma. Nie każda grupa etniczna, która różni się od populacji większościowej, może być zakwalifikowana jako mniejszość narodowa, ale tylko ta, której istnienie jest uznane przez prawo. Istotnym elementem różniącym obie definicje jest kwestia identyfikacji państwowej oraz świadomość wspólnoty narodowej i etnicznej¹¹.

Należy zauważyć, że w każdym państwie mniejszości etniczne, narodowe, kulturowe, religijne wnoszą istotny wkład w rozwój kulturalny, społeczny i gospodarczy, a nawet w obronę jego terytorialności.

Brak uchwalonej ustawy o mniejszościach narodowych powoduje, że w Rumunii termin „mniejszość narodowa” zawarty jest w ordynacjach wyborczych do parlamentu i administracji lokalnej¹². Obie ustawy zawierają identyczną definicję. Mniejszość narodową określają jako: „grupę etniczną, która reprezentowana jest w Radzie Mniejszości Narodowych”¹³. Organizacyjno-prawny charakter definicji zawiera decyzja rumuńskiego rządu z kwiet-

⁸ R. Moceanu, *ANALIZĂ: Minoritățile naționale din România – între aspirații și realități*, <https://www.rador.ro/2014/12/18/analiza-minoritatile-nationale-din-romania-intre-aspiratii-si-realitati/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁹ Zob. G. Janusz, *Ochrona...*, s. 25–58.

¹⁰ A. Kowalczyk, *Mniejszości narodowe*, [w:] M. Chmaj, W. Sokół (red.), *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, Toruń 2001, s. 197; zob. *Difference Between Nationality and Ethnicity*, <https://www.differencebetween.com/difference-between-nationality-and-vs-ethnicity/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

¹¹ Było to używane w doktrynie (zwłaszcza niemieckiej) oraz w art. 2 pierwotnej wersji Statutu Federalistycznej Unii Europejskich Grup Narodowościowych.

¹² Lege nr 373/2004 pentru alegerea Camerei Deputatilor si a Senatului (ustawa o wyborach do Izby Deputowanych i Senatu), Monitorul Oficial al României nr 887 din 29 sep. 2004, art. 4; Lege nr 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale (ustawa o wyborach do organów administracji lokalnej), Monitorul Oficial al României nr 271 din 29 martie 2004, art. 7; zob. R.A. Petraru, *Protection of National Minorities in Romania and Republic of Moldova*, Guidelines, CES Working Papers, 2011, III (2), s. 331.

¹³ Wszystkie tłumaczenia w tekście pochodzą od autorki, chyba że co innego zaznaczono.

nia 1993 r.¹⁴ (znowelizowana w maju tego samego roku¹⁵) w sprawie organizacji i funkcjonowania Rady Mniejszości Narodowych w artykule 2: „Rada Mniejszości Narodowych składa się z przedstawicieli organizacji skupiających obywateli należących do mniejszości narodowych w Rumunii, istniejących zgodnie z prawem w dniu wyborów powszechnych z 27.09.1992 r.” W obowiązującym stanie prawnym to władza państwowa sankcjonuje istnienie mniejszości narodowych w Rumunii, podobnie jak w przypadku Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych.

W Rumunii za mniejszości narodowe uznaje się osoby, które są innej narodowości niż rumuńska, których legalnie ukonstytuowana organizacja należy do członków Rady Mniejszości.

Rada Mniejszości Narodowych została utworzona jako organ mieszany, złożony z przedstawicieli organizacji mniejszości narodowych prawnie utworzonych do 30 września 1992 r. oraz przedstawicieli organów administracji centralnej (ministerstw) na szczęblu sekretarza stanu lub dyrektora generalnego. Głównym celem było zgromadzenie przedstawicieli organizacji mniejszości narodowych i przedstawicieli ministerstw w celu rozwiązania problemów mniejszości narodowych żyjących w Rumunii, np. zwiększenia czasu antenowego dla programów mniejszości narodowych w radiu i telewizji¹⁶. W gestii Rady leży nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów z przedstawicielami mniejszości, składanie projektów ustaw i uchwał rządowych, które dotyczą mniejszości (oraz opiniowanie propozycji ministerialnych w tym zakresie), kontakt z władzami administracyjnymi niższego szczebla w celu rozpoznawania potencjalnych problemów, względnie proponowanie gabinetowi rozwiązań w tym zakresie¹⁷.

Przed II wojną światową mniejszości stanowiły prawie 30% ogółu ludności Rumunii. W czasie wojny odsetek ten zmniejszył się o połowę, głównie z powodu utraty ziem przygranicznych Besarabii i północnej Bukowiny (na rzecz byłego Związku Radzieckiego, obecnie Republiki Mołdawii i Ukrainy), wysp morza Czarnego (na rzecz byłego Związku Radzieckiego, obecnie Ukrainy), a także powojenną ucieczkę lub deportację etnicznych Niemców. Około 10,5% ludności Rumunii to mniejszości (pozostała grupa 89,5% to Rumuni).

Główne mniejszości w Rumunii to Węgrzy – 1,23 mln mieszkańców (około 58,9% ogółu mniejszości – Szeklerzy, Czangosze i Madziarowie; zwłaszcza w hrabstwach Harghita,

¹⁴ HOTĂRÎREA nr. 137 din 6 aprilie 1993 privind organizarea și funcționarea Consiliului pentru Minoritățile Naționale, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/3329> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

¹⁵ HOTARARE Nr. 220 din 18 mai 1993 pentru modificarea Hotararii Guvernului nr. 137/1993 privind organizarea și funcționarea Consiliului pentru Minoritățile Naționale, <http://www.lex.ro/Hotararea-220-1993-4037.aspx> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

¹⁶ I. Truter, 25 de ani de la înființarea Consiliului pentru minoritățile naționale, <https://baabel.ro/2018/04/25-de-ani-de-la-infiintarea-consiliului-pentru-minoritatile-nationale/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

¹⁷ A. Maksimiec, *Mniejszości narodowe i etniczne w krajach Europy Środkowej i Wschodniej po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Warszawa 2012, s. 90.

Covasna i Mureș) oraz Romowie – 0,62 mln (29,8% mniejszości¹⁸); Ukraińcy w Marmaroszu i Bukowinie – 50,9 tys. mieszkańców (2,44% mniejszości); Niemcy – 36 tys. (1,73% w Timiș, Sybinie, Braszowie czy Suczawie); Turcy – 27,7 tys. (1,33%); Rosjanie-Lipowianie – 23,49 tys. (1,13%) i z niespełna 1% udziałem każdej z mniejszości (20 tys. mieszkańców i mniej): Tatarzy (Konstanca), Serbowie, Słowacy, Bułgarzy (Banat), Chorwaci, Grecy (Brăila, Konstanca), Żydzi (Wołoszczyzna, Bukareszt), Włosi, Polacy, Czesi, Ormianie, Rosjanie (Lipovans, w Tulczy), Afro-Rumuni i innych.

Należy również dodać, że choć mają one bardzo mały udział pod względem liczebności, w ostatnich latach pojawiły się nowe mniejszości imigranckie, takie jak mniejszość chińska.

¹⁸ Populacje romskie są zwykle niedoszacowane w oficjalnych statystykach i mogą stanowić 5–11% ludności Rumunii.

2. Podstawy prawne regulujące status mniejszości narodowych

Początki państwowości współczesnej Rumunii to druga połowa XIX wieku. Państwo powstało 24 stycznia 1859 r. w wyniku zjednoczenia księstw wołoskich i mołdawskich pod nazwą Zjednoczone Księstwa Mołdawii i Wołoszczyzny, które obejmowały mniej niż połowę terytoriów zamieszkałych przez Rumunów, ale także dużą liczbę mniejszości, zwłaszcza Żydów¹⁹.

Pierwsza konstytucja Rumunii, przyjęta w 1866 r., wprowadzająca ustrój monarchii konstytucyjnej, nie zawierała żadnych odniesień do obywateli należących do mniejszości narodowych²⁰. Z I wojny światowej Rumunia wyszła wzmocniona terytorialnie, przyłączono Besarabię (terytorium okupowane przez Rosję), Bukowinę, Banat, Crișana, Marmarosz i Siedmiogród (terytoria okupowane przez Cesarstwo Austro-Węgierskie, które się rozpadło). Choć Rumuni stanowili większość we wszystkich tych historycznych prowincjach, były one również zamieszkałe przez osoby należące do innych grup etnicznych, głównie przez Węgrów, Niemców, Ukraińców, Rosjan i Żydów²¹.

W 1923 r. przyjęto nową konstytucję, w której znalazły się przepisy dotyczące ochrony praw mniejszości narodowych²², zostały one zaprezentowane w tytule II, dotyczącym praw obywateli Rumunii.

Do końca grudnia 1947 r. Rumunia pozostawała monarchią parlamentarną – 30 grudnia król Michał I został zmuszony do abdykacji i w tym samym dniu parlament przyjął ustawę o proklamowaniu Rumuńskiej Republiki Ludowej.

¹⁹ E. Chelaru, A. Puran, *Constitutional...*, s. 42.

²⁰ Zob. G. Iancu, *Drept constituțional și instituții politice*, Bucharest 2014, s. 22.

²¹ M. Bălan, *Considerații în legătură cu drepturile minorităților în România Mare*, Uniunea Juriștilor din România 2018, s. 61–78.

²² Zob. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=1517 (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Należy wspomnieć o dekreście monarchy z 1945 r. w sprawie statutu mniejszości narodowych²³, który zawierał przepisy dotyczące języka, edukacji i kultury oraz powołał do życia Ministerstwo Mniejszości Narodowych. Po dojściu komunistów do władzy dekret nie był stosowany, a po likwidacji Ministerstwa Spraw Mniejszościowych w praktyce dekret traktowano jako nieistniejący²⁴.

Konstytucje przyjęte przez władzę komunistyczną w latach 1948, 1952 i 1965 również zawierały przepisy proklamujące równość praw z Rumunami obywateli należących do mniejszości narodowych. Od początku sprawowania rządów rumuńscy komuniści odnosili się do kwestii narodowych w sposób przyjazny, czego symbolem był m.in. dekret z 1 czerwca 1945 r., dotyczący reaktywacji węgierskiego szkolnictwa oraz uruchomienia węgierskojęzycznego Uniwersytetu Bolyai w Cluj-Napoca, tego samego roku. Ustalenia Konferencji Partii Komunistycznej, która odbyła się jesienią, potwierdzały, że ludność nierumuńska ma mieć w powojennej Rumunii zagwarantowane prawo do swobodnego rozwoju własnej kultury i języka²⁵.

Sytuacja zmieniła się jednak pod koniec lat 50. XX wieku, kiedy to ówczesni decydenci propagowali politykę „etnicznej homogenizacji”, mającą na celu zniwelowanie różnic etnicznych²⁶. Stosunkowo sprzyjający mniejszościom polityczny klimat utrzymywał się w Rumunii do lat 60. W tym czasie powołano do życia m.in. Węgierski Okręg Autonomiczny we wschodniej Transylwanii, w którego obrębie język węgierski zyskał status drugiego języka urzędowego²⁷.

Po 1968 r. polityka komunistyczna stopniowo zmierzała w kierunku asymilacji. Rząd połączył i zredukował szkoły językowe mniejszości do „sekcji” w szkołach rumuńskich. Władze ograniczyły też liczbę przedmiotów, które mogły być nauczane w językach mniejszości i zdelegalizowały organizacje kulturalne²⁸. Polityka Bukaresztu wobec grup mniejszościowych nie odbiegała zasadniczo od ówczesnego „wzorca” postępowania w innych krajach socjalistycznych: prawa mniejszości były zapewniane w teorii, w praktyce ich nie realizowano, mimo stwarzania pozorów w tym zakresie²⁹.

²³ LEGE nr. 86 din 6 februarie 1945 privind Statutul Naționalităților Minoritare, MONITORUL OFICIAL nr. 30 din 7 februarie 1945, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/22932> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

²⁴ Zob. A. Năstase, *În România există deja o lege a minorităților din 7 februarie 1945*, <https://epochtimes-romania.com/news/adrian-nastase-in-romania-exista-deja-o-lege-a-minoritatilor-din-7-februarie-1945---107620> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

²⁵ T. Kosiek, *Porewolucyjne transformacje rumuńskiej polityki wobec mniejszości narodowych*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2015, z. 1, s. 172–173, https://www.researchgate.net/publication/297735020_Porewolucyjne_transformacje_rumuńskiej_polityki_wobec_mniejszości_narodowych (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

²⁶ Zob. J.G. Kelley, *Ethnic Politics in Europe. The Power and Norms and Incentives*, Princeton–Oxford 2006, s. 140.

²⁷ T. Kosiek, *Porewolucyjne...*, s. 173.

²⁸ *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Romania*, <https://www.refworld.org/docid/4954ce2420.html> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

²⁹ K. Koźbiał, *Ugrupowania polityczne mniejszości narodowych w Rumunii. Przykład Węgrów i Niemców*, „Przegląd Politologiczny” 2014, nr 2, s. 39.

W Rumunii nie ma ustawy, która stanowi o ochronie mniejszości narodowych oraz etnicznych. Obecna konstytucja Rumunii przyjęta w 1991 r.³⁰ reguluje prawa mniejszości narodowych w kilkunastu artykułach:

„Tytuł I. Zasady ogólne

Art. 4. Jedność narodowa i równość obywateli

1. Podstawę państwa stanowi jedność ludu rumuńskiego oraz solidarność jego obywateli.
2. Rumuna jest wspólną i niepodzielną ojczyzną wszystkich jej obywateli, niezależnie od rasy, narodowości, pochodzenia etnicznego, języka, religii, płci, poglądów, przynależności politycznej, majątku oraz pochodzenia społecznego.

Art. 6. Prawo do tożsamości

1. Państwo uznaje i gwarantuje osobom należącym do mniejszości narodowych prawo utrzymywania, rozwijania i wyrażania ich tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej.
2. Środki ochrony podejmowane przez państwo dla utrzymywania, rozwijania i wyrażania tożsamości osób należących do mniejszości powinny być zgodne z zasadami równości oraz braku dyskryminacji w stosunku do pozostałych obywateli rumuńskich.

Tytuł II. Podstawowe prawa, wolności i obowiązki

Rozdział I. Postanowienia wspólne

Art. 16. Równość wobec prawa

1. Obywatele są równi wobec prawa oraz wobec władz i instytucji publicznych, bez przywilejów i bez dyskryminacji. [...]

Art. 20. Umowy międzynarodowe o prawach człowieka

1. Postanowienia konstytucyjne o prawach i wolnościach obywateli są interpretowane i stosowane zgodnie z Powszechną Deklaracją Prawa Człowieka, z paktami i innymi umowami, których Rumunia jest stroną.
2. W razie niezgodności między paktami i traktatami dotyczącymi podstawowych praw człowieka, których Rumunia jest stroną, a prawem wewnętrznym, pierwszeństwo mają unormowania międzynarodowe [...].

³⁰ Źródło: *Konstytucja Rumunii z dnia 21 listopada 1991 r.*, tłum. A. Cosma, https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/03/Rumunia_pol_010711.pdf (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Rozdział II. Podstawowe prawa i wolności

Art. 29. Wolność sumienia

1. Wolność myśli i poglądów, jak też wolność wyznania religijnego nie mogą być ograniczone w żaden sposób. Nikt nie może być zmuszony do przyjęcia poglądu lub wyznania religijnego sprzecznych z jego przekonaniami.
2. Gwarantuje się wolność sumienia; powinna ona uzewnętrzniać się w duchu tolerancji i wzajemnego poszanowania.
3. Wyznania religijne są wolne i organizują się zgodnie z ich statutami, na warunkach określonych ustawą.
4. W stosunkach pomiędzy wyznaniem zakazane są wszelkie formy, środki, akty lub działania pobudzające wrogość religijną.
5. Wyznania religijne są niezależne od państwa i korzystają z jego pomocy, włącznie z ułatwianiem wsparcia religijnego w wojsku, w szpitalach, w zakładach karnych, w domach starców i w sierocińcach.
6. Rodzice lub opiekunowie mają prawo zapewniać, zgodnie z własnymi przekonaniem, wychowywanie nieletnich dzieci, za które ponoszą odpowiedzialność.

Art. 30. Wolność wypowiedzi

[...]

7. Szkalowanie kraju i narodu, podżeganie do wojny agresywnej, do nienawiści narodowej, rasowej, klasowej lub religijnej, podżeganie do dyskryminacji, do terytorialnego separatyzmu lub do przemocy publicznej, jak też wypowiedzi obsceniczne, sprzeczne z dobrymi obyczajami są zakazane przez ustawę.

Art. 32. Prawo do nauki

[...]

3. Gwarantuje się prawo osób należących do mniejszości narodowych do uczenia się ich języka ojczystego i prawo do pobierania nauki w tym języku; sposoby wykonywania tych praw określają ustawy.
4. Zgodnie z ustawą szkolnictwo państwowe jest bezpłatne. [...]
7. Państwo zapewnia swobodę nauczania religii, stosownie do wymogów właściwych dla każdego wyznania. [...]

Art. 40. Wolność zrzeszania się

1. Obywatele mogą swobodnie zrzeszać się w partiach politycznych, w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców oraz innych formach stowarzyszeń.

2. Partie lub organizacje, które, poprzez swoje cele bądź działalność, występują przeciwko pluralizmowi politycznemu, zasadom państwa prawa, czy jego suwerenności, przeciwko integralności lub niepodległości Rumunii, są niekonstytucyjne. [...]

Rozdział III. Podstawowe obowiązki

Art. 54. Wierność wobec kraju

1. Wierność wobec kraju jest święta. [...]

Tytuł III. Władze publiczne

Rozdział I. Parlament

Dział 1. Organizacja i funkcjonowanie

Art. 62. Wybór Izb

[...]

2. Organizacje zrzeszające obywateli należących do mniejszości narodowych, nieosiągających w wyborach liczby głosów pozwalających na ich reprezentację w parlamencie, mają prawo do jednego mandatu deputowanego każda na warunkach określonych ustawą wyborczą. Obywatele danej mniejszości narodowej mogą być reprezentowani przez jedną organizację. [...]

Rozdział V. Administracja publiczna

Dział 2. Lokalna administracja publiczna

Art. 120. Podstawowe zasady

1. Administracja publiczna w jednostkach administracyjno-terytorialnych tworzona jest na zasadach decentralizacji, samorządności lokalnej i dekoncentracji służb publicznych.
2. W jednostkach administracyjno-terytorialnych, w których obywatele należący do mniejszości narodowej mają znaczący udział, zapewnia się używanie ich języka ojczystego w mowie i piśmie, w stosunkach z władzami lokalnej administracji publicznej oraz ze zdekoncentrowanymi służbami publicznymi, na warunkach przewidzianych w ustawie organicznej.

Rozdział VI. Władza sądowa

Dział 1. Sądy

Art. 128. Używanie języka ojczystego oraz korzystanie z tłumacza w czynnościach procesowych w wymiarze sprawiedliwości

1. Postępowanie sądowe prowadzone jest w języku rumuńskim.
2. Obywatele należący do mniejszości narodowych mają prawo do posługiwania się przed sądami językiem ojczystym, na warunkach określonych ustawą organiczną.
3. Procedurę wykonywania prawa przewidzianego w ust. (2), łącznie z dostępem do tłumaczy lub tłumaczeń, należy określić w sposób nieutrudniający czynności procesowych i niepowodujący dodatkowych kosztów dla zainteresowanych.
4. Obywatele państw obcych i bezpaństwowcy, którzy nie rozumieją języka rumuńskiego lub nim nie władają, mają prawo do zapoznawania się ze wszystkimi aktami sprawy, do wypowiadania się przed sądem oraz składania wniosków za pośrednictwem tłumacza; w sprawach karnych prawo to zapewnia się nieodpłatnie.

Oprócz przepisów rumuńskiej konstytucji i przepisów ogólnych prawa mniejszości narodowych są chronione na podstawie aktów normatywnych składających się na specjalne ustawodawstwo w tej dziedzinie, takich jak:

- ustawa o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych³¹,
- ustawa ratyfikująca Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych³²,
- ustawa o wyborach do Izby Deputowanych i Senatu oraz o zmianie i uzupełnieniu ustawy nr 67/2004 w sprawie wyboru organów administracji samorządowej³³,
- ustawa o administracji publicznej nr 215/2001³⁴,
- ustawa nr 393/2004 w sprawie statutu samorządowców³⁵,

³¹ LEGE nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992, MONITORUL OFICIAL nr. 752 din 6 noiembrie 2007, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/86674> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

³² Lege nr. 33 din 29 aprilie 1995 pentru ratificarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995, https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=15669 (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

³³ LEGE nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, http://cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act?id=78207 (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

³⁴ LEGE nr. 215 din 23 aprilie 2001 (*republicată*) administrației publice locale, MONITORUL OFICIAL nr. 123 din 20 februarie 2007, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/79638> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

³⁵ LEGE nr. 393 din 28 septembrie 2004 privind Statutul aleșilor locali, MONITORUL OFICIAL nr. 912 din 7 octombrie 2004, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/55664> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

- ustawy o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego³⁶,
- ustawy o edukacji narodowej nr 1/2011³⁷.

Obecnie w Traktacie o Unii Europejskiej³⁸ prawa mniejszości narodowych regulowane są w art. 2 i 6.

Zgodnie z art. 2 Traktatu: „Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne Państwom Członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn”. Na podstawie art. 6 Traktatu: „1. Unia uznaje prawa, wolności i zasady określone w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 roku, w brzmieniu dostosowanym 12 grudnia 2007 roku w Strasburgu, która ma taką samą moc prawną jak Traktaty. Postanowienia Karty w żaden sposób nie rozszerzają kompetencji Unii określonych w Traktatach. Prawa, wolności i zasady zawarte w Karcie są interpretowane zgodnie z postanowieniami ogólnymi określonymi w tytule VII Karty regulującymi jej interpretację i stosowanie oraz z należyтым uwzględnieniem wyjaśnień, o których mowa w Karcie, które określają źródła tych postanowień. 2. Unia przystępuje do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Przystąpienie do Konwencji nie ma wpływu na kompetencje Unii określone w Traktatach. 3. Prawa podstawowe, zagwarantowane w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych Państwom Członkowskim, stanowią część prawa Unii jako zasady ogólne prawa”.

³⁶ LEGE nr. 26 din 29 februarie 2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, MONITORUL OFICIAL nr. 168 din 5 martie 2008, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/90098> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

³⁷ LEGE nr. 1/2011 din 5 ianuarie 2011 Legea educației naționale, Monitorul Oficial al României, Partea I, până la 15 octombrie 2020, https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2020/LEN_actualizata_octombrie_2020.pdf (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

³⁸ Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0018.01/DOC_2&format=PDF (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

3. Uprawnienia grup mniejszościowych ze szczególnym uwzględnieniem ich prawa do zachowania swojej tożsamości, używania języka ojczystego w edukacji oraz w sferze publicznej

Konstytucja Rumunii, w ramach ogólnych zasad systemu konstytucyjnego, reguluje prawo do zachowania, rozwijania i wyrażania tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej mniejszości narodowych.

W art. 6 ust. 1 konstytucji Rumunii czytamy: „Państwo uznaje i gwarantuje osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do zachowania, rozwoju i wyrażania ich tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej”.

Państwo rumuńskie gwarantuje mniejszościom narodowym nie tylko prawo do zachowania własnego języka, kultury i tradycji, ale także prawo do reprezentacji na forum legislacyjnym państwa³⁹. Na poziomie wewnętrznym Rumunia podjęła ważne kroki w utrzymaniu i rozwijaniu klimatu tolerancji i wielokulturowego zrozumienia, a także w tworzeniu ram legislacyjnych i instytucjonalnych, które odpowiadają potrzebom ochrony i rozwoju praw istniejących tu mniejszości narodowych.

Polityka państwa wobec mniejszości ma na celu zachowanie, potwierdzenie i rozwój tożsamości etnicznej, kulturowej, religijnej i językowej poprzez politykę afirmatywną; zwalczanie dyskryminacji i promowanie tolerancji; promowanie wartości różnorodności kulturowej; zachęcanie do dialogu międzyetnicznego; eliminowanie wszelkich form ekstremizmu, szowinizmu, antysemityzmu; poprawę sytuacji Romów i kontynuowanie polityki mającej na celu zmniejszenie dysproporcji między ludnością romską a społeczeństwem jako całością. Wielokulturowość jest jedną z podstawowych wartości Rumunii. Państwo wspiera mniejszości narodowe w celu zachowania ich tożsamości językowej, tradycji i kultury, instytucji kulturalnych, utrzymania ich mobilnego i nieruchomego dziedzictwa kulturowego⁴⁰.

³⁹ Zob. I. Horvath, *Drepturile lingvistice ale minorităților și utilizarea limbilor minoritare în România*, [w:] 140 de ani de legislație minoritară în Europa Centrală și de est, red. A. Gidó, I. Horváth, J. Pál, Cluj-Napoca, 2010, s. 317–333.

⁴⁰ C. Gavrilă, *Minoritățile naționale – diversitate și complexitate*, <http://www.cameliagavrilă.com/minoritate-nationale-diversitate-si-complexitate/#:~:text=Statul%20rom%C3%A2n%20garanteaz%C4%83%20minorit%C4%83%C8%9Bilor%20ale%20na%C8%9Bionale%20nu%20doar,na%C8%9Bionale%20de%20pe%20teritoriul%20C8%9B%C4%83rii%20noastre%20sunt%20> (dostęp: 10 października 2022 r.).

Mniejszości narodowe mogą posiadać szkoły i uniwersytety, w teatrach mogą być wystawiane sztuki w językach narodowych. W regionach zamieszkałych przez mniejszości istnieje możliwość przeprowadzenia procesu sądowego w języku ojczystym. Gwarantują to zarówno przepisy konstytucji, jak i ustawy o oświacie, kulturze i administracji.

Prawo w Rumunii bardzo przychylnie podchodzi do kwestii języka ojczystego mniejszości narodowych, a ono samo podlega Ministerstwu Edukacji i Badań. Prawo do nauki w języku ojczystym gwarantuje również ustawa o oświacie narodowej⁴¹.

W pierwszej połowie 1990 r. partie nacjonalistyczne zdominowały rumuńską politykę, co doprowadziło do przyjęcia kilku ustaw ograniczających używanie języków mniejszości narodowych, używanie flag innych narodów, obchody świąt innych narodów, narzucając nauczanie historii narodu rumuńskiego. Polityka nacjonalizmu i manipulacji mniejszościami oraz strachu przed nimi odgrywały pewną rolę w polityce wewnętrznej. Jednak zwłaszcza podczas kampanii wyborczych, począwszy od wczesnych lat 2000, retoryka wyborcza w kwestiach związanych z mniejszościami zaczęła odgrywać mniej znaczącą rolę.

W okresie tym kluczowe determinanty polityki państwa wobec mniejszości narodowych ulegały widocznym przemianom. Chociaż państwo złagodziło niektóre ograniczenia, kilka mniejszości narodowych nadal wyrażało obawy dotyczące ciągłej ingerencji administracji centralnej i lokalnej w opracowywanie programu nauczania szkoły mniejszości narodowych i procedury zarządzania szkołą bez konsultacji ze społecznością mniejszościową. Perspektywa członkostwa i procesu akcesyjnego skłoniła jednak rumuńskich polityków do większej otwartości na reformy związane z mniejszościami narodowymi. Zgodnie z regulacjami unijnymi mniejszości narodowe uzyskały większą reprezentację w administracji krajowej i samorządowej⁴².

Przyjęta w 2003 r. nowelizacja konstytucji umożliwiła w art. 120 ust. 2 wykorzystanie języków mniejszości narodowych wobec lokalnych organów administracji publicznej, rozszerzając tym samym użycie tych języków w życiu publicznym.

Artykuł 120 konstytucji, który reguluje „zasady decentralizacji, autonomii lokalnej i dekoncentracji usług publicznych”, daje mniejszościom narodowym możliwość używania ich języków w formie ustnej i pisemnej „w relacjach z lokalnymi władzami administracji publicznej i zdecentralizowanymi służbami publicznymi”⁴³.

Języki ojczyste w stosunkach z administracją publiczną są dozwolone, jeżeli liczba mieszkańców posługujących się językiem mniejszości narodowej stanowi przynajmniej 20% ludności. Poziom ten określany jest na podstawie danych z aktualnych spisów powszechnych⁴⁴.

⁴¹ Art. 45 LEGEA educației naționale nr. 1 din 5 ianuarie 2011, MONITORUL OFICIAL nr. 18 din 10 ianuarie 2011, <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/125150> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁴² V. Ter-Matevosyan, *Being...*

⁴³ V. Ter-Matevosyan, *Being...*

⁴⁴ Ostatni spis ludności odbył się w 2021 r., zob. na: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/poprez_ian2022r_0.pdf (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

W takich przypadkach obywatele mogą zwracać się do władz samorządowych i otrzymywać odpowiedzi (zarówno ustnie, jak i pisemnie) w swoim języku. Ponadto rady tych jednostek administracyjnych są zobowiązane do informacji na temat obrad w języku mniejszości, w nim też publikowane są akty normatywne. Jeśli przedstawiciele mniejszości stanowią co najmniej 1/3 składu rady, wówczas podczas obrad istnieje możliwość używania języka mniejszości. Wszystkie dokumenty muszą być jednak sporządzane w języku rumuńskim⁴⁵. Poszczególne akty, ogłoszenia publiczne, a nawet ceremonie zaślubin mogą się odbywać w języku mniejszości⁴⁶.

Zgodnie ze znowelizowaną konstytucją osoby należące do mniejszości narodowych mają prawo do używania języka ojczystego w sądach, a możliwość ta nie ogranicza się już tylko do sądów karnych⁴⁷.

Mniejszość węgierska korzysta ze szkół, w których nauczanie odbywa się w języku węgierskim, ma swoje programy telewizyjne. W miejscowościach, w których mniejszość narodowości węgierskiej przekracza 10% populacji⁴⁸, w administracji używa się języka węgierskiego. Podkreślając swoją odrębność, Węgrzy unikają używania języka rumuńskiego⁴⁹.

Społeczność węgierska ma możliwość korzystania z wielu instytucji kulturalnych, takich jak: Opera Węgierska w Klużu, Węgierski Teatr Państwowy w Klużu, Teatr Narodowy w Târgu Mureș, Węgierski Teatr Państwowy Csiky Gergely (Timișoara), Teatr Tamási Áron (Sfântu Gheorghe) lub Teatr Tomcsa Sándor (Odorheiu Secuiesc), Muzeum Narodowe Székely w Sfântu Gheorghe, Székely Museum of Ciuc w Miercurea Ciuc lub Biblioteka Teleki-Bolyai w Târgu Mureș. Należy również wspomnieć o Ady Endre Memorial House, Satu Mare, Tamási Áron Memorial House, Áprily Lajos Memorial House, Praid, Harghita i Petőfi Sándor Memorial House w Turda.

Po 1989 r. w Rumunii nastąpiła prawdziwa eksplozja ruchu romskiego i języka romskiego. Jeśli na początku niewielu Romów mówiło językiem romskim, teraz jest on zestandaryzowany, nauczany w szkołach i na uniwersytetach, używany w kulturze i mediach, podobnie jak inne języki mniejszości narodowych. Język romski jest obecnie nauczany w 41 z 42 okrę-

⁴⁵ K. Koźbiał, *Ugrupowania...*, s. 42.

⁴⁶ Zob. M.R. Prisacariu, *Statutul juridic al minorităților naționale*, Bucharest 2010, s. 56; zob. S. Constantin, *Linguistic policy and national minorities in Romania*, Noves SL. Revista de Sociolingüística, <http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm04tardor/docs/constantin.pdf> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁴⁷ ARTICOLUL 32 Dreptul la învățatură Drepturile și libertățile fundamentale | Constituția României actualizată (legeaz.net), <https://legeaz.net/constitutia-romaniei/articolul-32-constitutie> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁴⁸ M. Ungheanu, *Situația juridică a drepturilor minorității maghiare în România*, Academia Română, Centrul European pentru Studii în Probleme Etnice, <https://web.archive.org/web/20170415012713/https://www.cespe.ro/images/subtitlu1.pdf> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.); zob. W. Kymlicka, A. Patten, *Language Rights and Political Theory: Context, Issues and Approaches*, [w:] W. Kymlicka, A. Patten (red.), *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, 2003, s. 26.

⁴⁹ S.P. Ramet, M. Valenta (red.), *Ethnic Minorities and Politics in Post-Socialist Southeastern Europe*, Cambridge University Press 2016, s. 37; J.D. Iglesias, N. Stojanović, S. Weinblum (red.), *New Nation-States and National Minorities*, ECPR Press 2013, s. 239.

gów Rumunii, a liczba nauczycieli romskich zapewniających nauczanie języka romskiego w szkołach wynosi od 420 do 460⁵⁰.

W przypadku mniejszości ukraińskiej ma ona możliwość uczenia się w języku ukraińskim w Liceum „Taras Szewczenko” w Sighetu Marmatiei.

Jeżeli chodzi o edukację w języku niemieckim, to oferują ją: Kolegium Narodowe „Samuel von Brukenthal” i Kolegium Pedagogiczne „Andrei Şaguna” z Sybina, Liceum Teoretyczne „Johannes Honterus” z Braszowa, Liceum Teoretyczne „Joseph Haltrich” z Sighisoary, znane również jako „Szkoła na wzgórzu”, Liceum Teoretyczne „Stefan Ludwig Roth” z Mediaş lub „Niemieckie Kolegium Goethego” z Bukaresztu – Szkoła Niemiecka.

Mniejszość niemiecka ma również swój dziennik – „Allgemeine Deutsche Zeitung”, który ukazuje się wraz z dodatkami okresowymi w Braszowie, Banacie, Sybinie, Satu Mare i Reşiţa.

Również krajowe stacje radiowe i telewizyjne mają sekcje niemieckojęzyczne, które poświęcają konkretne programy tej społeczności. Działają także dwa teatry, które wystawiają przedstawienia skierowane do niemieckojęzycznej publiczności: Niemiecki Teatr Państwowy w Timisoarze i Teatr Radu Stanca w Sybinie – sekcja niemiecka.

W przypadku mniejszości tureckiej edukacja przeduniwersytecka z częściowym nauczaniem w języku tureckim wchodzi w zakres rumuńskiego systemu edukacji narodowej, obejmującego szkoły z częściowym nauczaniem w języku tureckim na poziomie przedszkolnym i średnim. Na prośbę społeczności tureckiej i tatarskiej, poczynawszy od 1990 r., w rumuńskich szkołach z powiatów Konstanca, Tulcza i Bukareszt utworzono grupy i klasy z nauczaniem języka tureckiego.

Edukacja uniwersytecka w języku tureckim odbywa się na dwóch uniwersytetach: Uniwersytecie Owidiusza w Konstancy i Uniwersytecie w Bukareszcie.

Językiem komunikacji mniejszości rosyjsko-lipowańskiej w Rumunii jest język rosyjski będący językiem ojczystym. W Rumunii istnieje około 60 szkół, w których naucza się w języku rosyjskim, szczególnie w okręgach Tulcza, Konstanca, Suczawa, Jassy, Braiła i Botoşani. Lipowscy Rosjanie zwracają szczególną uwagę na edukację w swoim języku ojczystym, chociaż liczba uczniów objętych oficjalnym systemem jest niewielka. Szkolnictwem średnim objętych jest około 1800 dzieci, jest 24 szkół i tylko kilkudziesięciu nauczycieli⁵¹.

Społeczność ta korzysta z programów krajowych stacji radiowych i telewizyjnych oraz czasopisma miesięcznika „Zorile” i magazynu kulturalnego „Kitej-grad”⁵².

Tatarzy z Dobrudży stworzyli własną kulturę inspirowaną historią i tradycjami. Między innymi święta narodowe – „Nawrez” i „Kidirlez”, a także religijne – „Kurban Bayrami” i „Ra-

⁵⁰ R. Moceanu, ANALIZĂ...

⁵¹ https://web.archive.org/web/20090819210033/http://www.divers.ro/actualitate_ro2 (dostęp: 21 marca 2023 r.).

⁵² R. Moceanu, ANALIZĂ...

mazan Bayrami”, szeroko rozpowszechnione w świecie turecko-tatarskim, należą do tematów o pierwszorzędym znaczeniu. Z religijnego punktu widzenia wierni ojcowie znajdują się „pod ofiarą” muftiego Osmana Negeala. Lokalni fililokatorzy Uniunea Democrata a Tatarilor Turco-Musulmani din Romania (UDTTMR) byli zaangażowani w budowę meczetów w Konstancy i Eforie Nord w latach 90. W 1995 roku, zgodnie z protokołem zawartym między państwami rumuńskim i tureckim, muzułmańskie seminarium w Medgidii przekształciło się w Muzułmańskie Liceum Teologiczne „Kemal Atatürk”, sponsorowane przez rząd w Ankarze.

Związek Tatarów przyczynił się również do organizacji sieci grup studentów, którzy uczęszczają na kursy języka tatarskiego i religii islamskiej. Zainicjowano również program szkoleniowy dla nauczycieli, którzy będą prowadzić kursy języka tatarskiego. W ostatnich latach Komisja Edukacji Unii zajmowała się opracowaniem strategii mającej na celu wzmocnienie kultury i tradycji narodowości tatarskiej⁵³.

Język bułgarski jest nauczany fakultatywnie w wioskach Bułgarów w Banacie oraz w kilku szkołach w Bukareszcie i w okręgu Giurgiu. Jesienią 1999 roku w Bukareszcie został ponownie otwarty, równoległe z Rumuńskim Liceum Ogólnokształcącym w Sofii, stara Bułgarska Szkoła z 3 klasami i liczbą 84 uczniów, z bułgarskim językiem nauczania. W Rumunii istnieją 4 szkoły, w których 7 nauczycieli uczy bułgarskiego dla ponad 400 uczniów z Timis, Arad i Bukaresztu. Uniwersytety w Rumunii zachęca się do podejmowania działań mających na celu zorganizowanie sekcji specjalizacyjnych w językach i literaturze mniejszości narodowych, z sekcją bułgarską na Uniwersytecie w Bukareszcie. Dwa bułgarskie stowarzyszenia etniczne redagują publikacje „Nasa glass” („Nasz Głos”), organ prasowy Bułgarskiego Związku Banatu, napisany w języku literackim Bułgarów z Banatu, a także magazyn literacki „Literaturna Miseli”, a także „Bułgarska Luceafarul/Balgarska zornita”, dwujęzyczną publikację Wspólnoty „Brastvo”⁵⁴.

Transformacja rumuńskiego prawodawstwa związanego z mniejszościami etnicznymi oraz system subsydiowania organizacji etnicznych w tym państwie w dużym stopniu przyczyniły się do powstania i rozwoju zjawiska określanego w literaturze mianem „etnobiznesu” (ang. *ethno-business*), którego głównymi aktorami stały się rumuńskie państwo i organizacje mniejszościowe reprezentowane przez lidera – deputowanego. Przekształcenia w zakresie prawnej ochrony mniejszości stworzyły doskonałą okazję liderom etnicznym i ich najbliższym współpracownikom zaangażowanym w działania na rzecz mniejszości narodowych do wykorzystania powstałego systemu dla własnych korzyści materialnych, finansowych i politycznych⁵⁵.

⁵³ https://web.archive.org/web/20090511235055/http://www.divers.ro/traditii_tatari_ro (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁵⁴ https://web.archive.org/web/20071128123324/http://www.divers.ro/bulgari_invatamintul_in_limba_materna_ro (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

⁵⁵ Zob. T. Kosiek, *Porewolucyjne...*, s. 184–186.

4. Gwarancje prawne uczestniczenia grup mniejszościowych w życiu społeczno-politycznym

Ustawodawstwo rumuńskie zapewnia istotne gwarancje udziału mniejszości narodowych w sferze politycznej.

Artykuł 62 ust. 2 rumuńskiej konstytucji reguluje warunki, jakie mniejszości narodowe muszą spełnić, aby mieć reprezentację w parlamencie. Daje możliwość posiadania jednego mandatu deputowanego dla każdej mniejszości narodowej.

Od początku transformacji ustrojowej mniejszości miały możliwość brania aktywnego udziału w wyborach. Pierwsze demokratyczne wybory w Rumunii, po upadku N. Ceausescu, zostały przeprowadzone w maju 1990 r. Uczestniczyły w nich powstałe do tego momentu organizacje mniejszości narodowych, które miały zagwarantowane co najmniej jedno miejsce, dla każdej, w Izbie Deputowanych, nawet w przypadku gdyby nie uzyskały liczby głosów potrzebnych, aby znaleźć się w parlamencie. Niezbędną liczbę głosów (wynoszącą wówczas 3% w skali całego państwa) uzyskali tylko przedstawiciele mniejszości węgierskiej – nie było to zaskoczenie, biorąc pod uwagę liczebność grupy⁵⁶.

Kandydaci ubiegający się o miejsce w Izbie Deputowanych, którzy pochodzą z organizacji mniejszości narodowych, startują z obniżonego progu wyborczego. „Organizacje obywateli należących do mniejszości narodowych, określonych w akapicie 1, prawnie ukonstytuowane, które nie uzyskały w wyborach przynajmniej jednego mandatu poselskiego lub w Senacie, mają prawo, wspólnie, zgodnie z art. 62 akapit 2 Konstytucji na jeden mandat poselski, jeśli uzyskały w skali kraju liczbę głosów równą przynajmniej 10% średniej liczby ważnych głosów oddanych w skali kraju na jednego posła”⁵⁷.

Obecnie w Rumunii uznaje się 18 mniejszości i z wyjątkiem węgierskiej są one automatycznie reprezentowane w parlamencie. Główną organizacją grupującą politycznie Węgrów w Rumunii jest Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii, reprezentowany jako partia

⁵⁶ K. Koźbiał, *Ugrupowania...*, s. 43.

⁵⁷ *Ochrona mniejszości narodowych w Bułgarii i Rumunii*, <https://cojawiem.pl/pl/articles/6948/ochrona-mniejszosci-narodowych-w-bu%C5%82garii-i-rumunii/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

polityczna w parlamencie⁵⁸. Odgrywa ważną rolę we wzmacnianiu demokratycznego systemu instytucjonalnego Rumunii, a także w przeprowadzaniu ogólnych reform we wszystkich dziedzinach życia politycznego, gospodarczego i społecznego⁵⁹. W Rumunii istnieją również mniejsze organizacje polityczne Węgrów, takie jak Węgierska Partia Obywatelska czy Węgierska Partia Ludowa w Siedmiogrodzie⁶⁰.

W przypadku mniejszości ukraińskiej, jako oficjalnie uznana mniejszość etniczna ma zapewniony mandat w Izbie Deputowanych, reprezentowany przez Związek Ukraińców w Rumunii, który ma ponad 100 oddziałów.

Organizacją reprezentującą mniejszość niemiecką w życiu publicznym jest Demokratyczne Forum Niemców w Rumunii z siedzibą w Sybinie, ze swoim przedstawicielem w rumuńskim parlamencie. Mniejszość niemiecka, znacznie mniej liczna, jest aktywna przede wszystkim na szczeblu lokalnym, posiadając w kilku miejscowościach swoich burmistrzów oraz reprezentantów w radach miast i gmin. W przeciwieństwie do partii reprezentującej mniejszość węgierską, ugrupowanie mniejszości niemieckiej cieszy się poparciem także innych grup etnicznych, o czym świadczą wyniki wyborów do władz zarówno lokalnych, jak i ogólnopństwowych⁶¹.

Obecny prezydent Rumunii Klaus Iohannis (od 21 grudnia 2014 r.) jest przedstawicielem mniejszości niemieckiej (Sas Siedmiogrodzki), w latach 2000–2014 pełnił funkcję burmistrza Sybina.

Mniejszość turecka jest reprezentowana na szczeblu parlamentarnym przez Turecką Unię Demokratyczną Rumunii, która obecnie ma około 40 oddziałów, większość z nich w okręgach Konstanca i Tulcza, ale także m.in. w Bukareszcie, Calarasi, Braiła, Galati⁶².

Ogólnie rzecz biorąc, w porównaniu z pierwszymi latami ery postkomunistycznej, Rumunia osiągnęła widoczne wyniki w zakresie ochrony i rozwoju praw mniejszości. Polityka i regulacje narzucone przez instytucje europejskie z jednej strony i głęboko zakorzenione interesy państw rodzinnych z drugiej strony stały się istotnymi czynnikami kształtującymi politykę Rumunii wobec mniejszości.

⁵⁸ A. Braun, *Ethnic Minority Parties of Romania*, (w:) *Ethnic Minorities and Politics in Post Socialist Southeastern Europe*, red. S.P. Ramet, M. Valenta, Cambridge University Press 2016, s. 61–64; zob. też M. Ungheanu, *Situația...*

⁵⁹ Zob. A. Burakowski, *System polityczny współczesnej Rumunii*, Warszawa–Kraków 2014, s. 90–96.

⁶⁰ R. Moceanu, *ANALIZĂ...*, zob. też K. Koźbiał, *Ugrupowania...*, s. 44–47.

⁶¹ K. Koźbiał, *Ugrupowania...*, s. 51.

⁶² R. Moceanu, *ANALIZĂ...*

Akty prawne i dokumenty

- Constitutia Romaniei din 2003, <https://www.constitutia.ro/const.htm> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- CONSTITUȚIA României din 1923, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=1517 (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- HOTĂRÎREA Guvernului nr. 137/1993 privind organizarea si functionarea Consiliului pentru Minoritatile Nationale, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/3329> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- HOTARARE Nr. 220 din 18 mai 1993 pentru modificarea Hotararii Guvernului nr. 137/1993 privind organizarea si functionarea Consiliului pentru Minoritatile Nationale, <http://www.lex.ro/Hotararea-220-1993-4037.aspx> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- Lege nr 373/2004 pentru alegerea Camerei Deputatilor si a Senatului, Monitorul Oficial al României nr 887 din 29 sep. 2004.
- Lege nr 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, Monitorul Oficial al României nr 271 din 29 martie 2004.
- LEGE nr. 86 din 6 februarie 1945 privind Statutul Naționalităților Minoritare, MONITORUL OFICIAL nr. 30 din 7 februarie 1945, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument-Afis/22932> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- LEGE nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992, MONITORUL OFICIAL nr. 752 din 6 noiembrie 2007, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/86674> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- Lege nr. 33 din 29 aprilie 1995 pentru ratificarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995, https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=15669 (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- LEGE nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației

publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, http://cdep.ro/pls/legis/legis_pck.ftp_act?ida=78207 (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

LEGE nr. 215 din 23 aprilie 2001 (*republicată*) administrației publice locale MONITORUL OFICIAL nr. 123 din 20 februarie 2007, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument-Afis/79638> (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

LEGE nr. 393 din 28 septembrie 2004 privind Statutul aleșilor locali MONITORUL OFICIAL nr. 912 din 7 octombrie 2004, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/55664> (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

LEGE nr. 26 din 29 februarie 2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial MONITORUL OFICIAL nr. 168 din 5 martie 2008, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/90098> (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

LEGE nr. 1/2011 din 5 ianuarie 2011 Legea educației naționale, Monitorul Oficial al României, Partea I, până la 15 octombrie 2020, https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2020/LEN_actualizata_octombrie_2020.pdf (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

„Populația rezidentă la 1 ianuarie 2022” [The usually resident population on 1 January 2022] (PDF). insse.ro (in Romanian). Institutul Național de Statistică. Retrieved 14 November 2022.

Recommendation 1201/1993 on an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights, <http://www.adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/rec1201.htm> (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0018.01/DOC_2&format=PDF (dostep: 4 grudnia 2022 r.).

Bibliografia

- Bălan M., *Considerații în legătură cu drepturile minorităților în România Mare*, Uniunea Juriștilor din România 2018.
- Braun A., *Ethnic Minority Parties of Romania*, [w:] *Ethnic Minorities and Politics in Post Socialist Southeastern Europa*, red. S.P. Ramet, M. Valenta, Cambridge University Press 2016.
- Burakowski A., *System polityczny współczesnej Rumunii*, Kraków–Warszawa 2014.
- Hannum H., *The Concept and Definition of Minorities*, [w:] M. Weller (red.), *Universal Minority Rights*, Oxford University Press 2007.
- Horvath I., *Drepturile lingvistice ale minorităților și utilizarea limbilor minoritare în România*, [w:] *140 de ani de legislație minoritară în Europa Centrală și de est*, red. A. Gidó, I. Horváth, J. Pál, Cluj-Napoca, 2010.
- Iancu G., *Drept constituțional și instituții politice*, Bucharest 2014.
- Iglesias J.D., Stojanović S., Weinblum N. (red.), *New Nation-States and National Minorities*. ECPR Press 2013.
- Janusz G., *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011.
- Kelley J.G., *Ethnic Politics in Europe. The Power and Norms and Incentives*, Princeton–Oxford 2006.
- Kowalczyk A., *Mniejszości narodowe*, [w:] M. Chmaj, W. Sokół (red.), *Mały leksykon wiedzy politologicznej*, Toruń 1996.
- Koźbiał K., *Ugrupowania polityczne mniejszości narodowych w Rumunii. Przykład Węgrów i Niemców*, „Przegląd Politologiczny” 2014, nr 2.
- Kymlicka W., Patten A., *Language Rights and Political Theory: Context, Issues and Approaches*, [w:] W. Kymlicka, A. Patten (red.), *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, 2003.
- Maksimiec A., *Mniejszości narodowe i etniczne w krajach Europy Środkowej i Wschodniej po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Warszawa 2012.
- Petraru R.A., *Protection of National Minorities in Romania and Republic of Moldova*, Guidelines, CES Working Papers, 2011, III (2).

- Prisacariu M.R., *Statutul juridic al minorităților naționale*, Bucharest 2010.
- Ramet S.P., Valenta M. (red.), *Ethnic Minorities and Politics in Post-Socialist Southeastern Europe*, Cambridge University Press 2016.
- The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, vol. VII, red. R. Wolfrum, Oxford University Press 2012.
- Zhanarstanova M., *The impact of EU accession on rights of National minorities in Romania*, „CINQCONTINENTS” Revue Roumaine Electronique de Geographie, 2012, vol. 2, nr 1.

Źródła internetowe

- „Romania”. European Union. Retrieved 4 May 2015; https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/romania_en (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- LEGEA educației naționale nr. 1 din 5 ianuarie 2011, MONITORUL OFICIAL nr. 18 din 10 ianuarie 2011, <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/125150> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- ARTICOLUL 32 Dreptul la învățătură Drepturile și libertățile fundamentale | Constitutia Romaniei actualizata (legeaz.net) <https://legeaz.net/constitutia-romaniei/articolul-32-constitutie> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- Chelaru E., Puran A., *Constitutional Status of National Minorities in Romania*, „Journal of International Legal Communication” 2021, nr 2, <https://doi.org/10.32612/uw.27201643.2021.2.pp.41> (dostęp: 10 października 2022 r.).
- Constantin S, *Linguistic policy and national minorities in Romania*, Noves SL. Revista de Sociolingüística, <http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm04tardor/docs/constantin.pdf> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- Difference Between Nationality and Ethnicity*, <https://www.differencebetween.com/difference-between-nationality-and-vs-ethnicity/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).
- Gavrilă C., *Minoritățile naționale – diversitate și complexitate*, <http://www.cameliagavrila.com/minoritatile-nationale-diversitate-si-complexitate/#:~:text=Statul%20rom%C3%A2n%20garanteaz%C4%83%20minorit%C4%83%C8%9Bilor%20sale%20na%C8%9Bionale%20nu%20doar,na%C8%9Bionale%20de%20pe%20teritoriul%20%C8%9B%C4%83rii%20noastre%20sunt%20> (dostęp: 10 października 2022 r.).
- https://web.archive.org/web/20071128123324/http://www.divers.ro/bulgari_invatamintul_in_limba_materna_ro (dostęp: 4 grudnia 2022 r.)
- https://web.archive.org/web/20090511235055/http://www.divers.ro/traditii_tatari_ro (dostęp: 4 grudnia 2022 r.)

Informațiile publicate pe site-ul Digi24.ro pot fi preluate, în conformitate cu legislația aplicabilă, doar în limita a 120 de caractere, Citește mai mult la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/ins-populatia-rezidenta-a-romaniei-a-ajuns-la-19-milioane-la-1-ianuarie-2022-2064959e> (dostęp: 10 października 2022 r.).

Kosiek T. *Porewolucyjne transformacje rumuńskiej polityki wobec mniejszości narodowych*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2015, z. 1, https://www.researchgate.net/publication/297735020_Porewolucyjne_transformacje_rumunskiej_polityki_wobec_mniejszosci_narodowych (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Moceanu R., *ANALIZĂ: Minoritățile naționale din România – între aspirații și realități*, <https://www.rador.ro/2014/12/18/analiza-minoritatile-nationale-din-romania-intre-aspiratii-si-realitati/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Năstase A., *În România există deja o lege a minorităților din 7 februarie 1945*, <https://epochtimes-romania.com/news/adrian-nastase-in-romania-exista-deja-o-lege-a-minoritatilor-din-7-februarie-1945---107620> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Ochrona mniejszości narodowych w Bułgarii i Rumunii, <https://cojawiem.pl/pl/articles/6948/ochrona-mniejszosci-narodowych-w-bu%C5%82garii-i-rumunii/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Ter-Matevosyan V., *Being a minority in Romania: features of politics and legislation* <http://blog.c-i.am/being-a-minority-in-romania-features-of-politics-and-legislation/> (dostęp: 10 października 2022 r.).

Truter I., *25 de ani de la înființarea Consiliului pentru minoritățile naționale*, <https://baabel.ro/2018/04/25-de-ani-de-la-infiintarea-consiliului-pentru-minoritatile-nationale/> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

Ungheanu M., *Situația juridică a drepturilor minorității maghiare în România*” (PDF). Academia Română, Centrul European pentru Studii în Probleme Etnice, <https://web.archive.org/web/20170415012713/https://www.cespe.ro/images/subtitlu1.pdf> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).

World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Romania, <https://www.refworld.org/docid/4954ce2420.html> (dostęp: 4 grudnia 2022 r.).